

Alternativrapport

om situationen på Åland för
personer med funktionsnedsättning

Innehåll

Inledning	3
Alternativrapporter och processen i CRPD.....	3
Funktionsrätt Åland: verksamhet och målsättningar.....	4
Bakgrund.....	5
Ålands självstyrelse och det svenska språket	6
Artiklarna i funktionsrättskonventionen	
Artikel 4.3 - Allmänna åtaganden.....	7
Artikel 5 - Jämlikhet och icke-diskriminering.....	8
Artikel 6 - Kvinnor med funktionsnedsättning.....	11
Artikel 7 - Barn med funktionsnedsättning och Artikel 24 - Utbildning.....	13
Artikel 8 - Bättre kunskaper om situationen för personer med funktionsnedsättning.....	16
Artikel 9 - Tillgänglighet.....	17
Fysisk miljö.....	17
Information och kommunikation.....	19
Artikel 19 Rätt att leva självständigt och delta i samhället.....	20
Artikel 20 Personlig rörlighet.....	23
Färdtjänst.....	23
Kollektivtrafik.....	24
Artikel 22: Respekt för privatlivet.....	26
Artikel 25 Hälsa och Artikel 26 Habilitering och rehabilitering.....	27
Artikel 27 Arbete och sysselsättning.....	30
Artikel 28 - Tillfredställande levnadsstandard och social trygghet.....	33
Slutord	35

Förkortningar:

KST: Kommunernas socialtjänst

AMS: Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet

ÅHS: Ålands hälso- och sjukvård

THL: Institutet för hälsa och välfärd i Finland

Rapporten är framtagen av Funktionsrätt Åland r.f.

Arbetsgrupp: Erika Elfsberg, Eva Kuhlefelt, Karl Wahlman

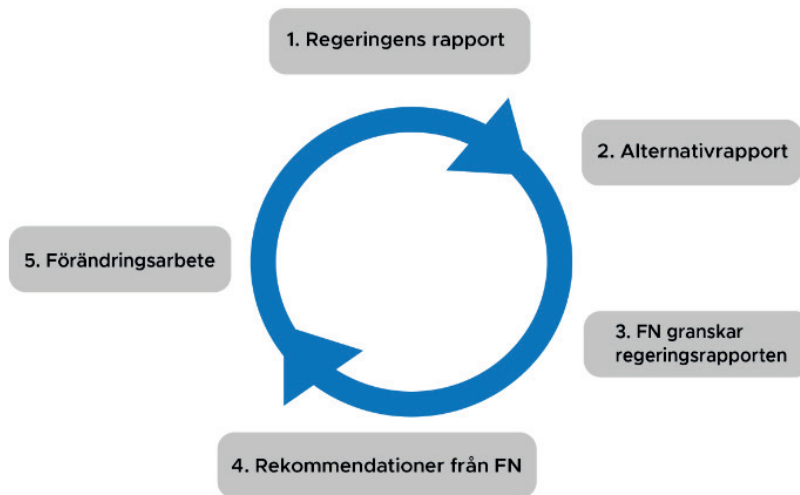
Intervjuer 2023 gjorda och sammanställda av:

Eva Kuhlefelt, socionomstuderande vid Yrkeshögskolan Arcada

Mariehamn, augusti, 2023

Inledning

Den här rapporten belyser hur personer med funktionsnedsättning på Åland upplever sin situation och i vilken utsträckning deras rättigheter uppfylls, i enlighet med Förenta nationernas konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (funktionsrättskonventionen). Rapporten baserar sig på information som har samlats in och sammanställts av Funktionsrätt Åland, tidigare Ålands handikappförbund.

Alternativrapporter och processen i CRPD

De mänskliga rättigheterna är universella och gäller för alla. Funktionsrättskonventionens syfte är att stärka skyddet av de mänskliga rättigheterna för personer med funktionsnedsättning. Alla har rätt att vara delaktiga i samhället och leva självständiga liv.

Länder där funktionsrättskonventionen gäller har ratificerat konventionen, alltså godkänt och undertecknat konventionen och artiklarna. När en stat ratificerat konventionen ska artiklarna implementeras, det kan exempelvis vara genom lagstiftning, utvecklande av funktionshinderpolitik och skapande av sociala program. Konventionsstaterna ska regelbundet rapportera till kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning om vad man gjort för att uppfylla konventionen. Kommittén granskar rapporterna, ställer frågor och kommer med rekommendationer till konventionsstaterna. Det finns även möjlighet för funktionshinderorganisationer att lämna in alternativrapporter som belyser situationen för personer med funktionsnedsättning och påtalar brister i samhället eller i konventionsstatens rapportering.

Finland och Åland ratificerade konventionen 2016 och den första rapporten från Finland lämnades in till kommittén 2019. Ålands landskapsregerings rapport om situationen på Åland är en del av Finlands periodiska rapportering. September 2023 hålls en pre-session för kommittén för rättigheter för personer med funktionsnedsättning där de behandlar den finländska rapporteringen samt tar fram en frågelista där eventuella brister uppmärksammas. Inför sessionen har både vi i Funktionsrätt Åland samt Handikappforum i riket tagit fram var sin rapport som lämnats in till kommittén. Det är första gången alternativrapporter lämnats in till FN från Finland och från Åland.

Funktionsrätt Åland

Verksamhet och målsättningar

Funktionsrätt Åland (nedan förbundet) är en intresseorganisation som arbetar för personer med funktionsnedsättning på Åland. Förbundet bytte namn våren 2023 och hette tidigare Ålands handikappförbund. Förbundet grundades år 1988 och har 12 medlemsföreningar med cirka 4300 medlemmar:

Andning & Allergi Åland
Demensföreningen på Åland
DUV på Åland
Diabetesföreningen på Åland
Föreningen Vårt Hjärta
Ålands Cancerförening
NPF Åland

Ålands Hörselförening
Ålands Intresseförening för psykisk hälsa – Reseda
Ålands Neurologiska förening
Ålands Reumaförening
Ålands Synskadade

Medlemmarna i förbundets medlemsföreningar identifierar sig själva till allra största delen antingen som personer med funktionsnedsättning eller som anhöriga till personer med funktionsnedsättning. Tillsammans med medlemsföreningarna representerar förbundet en stor del av befolkningen på Åland som lever med funktionsnedsättning. Funktionsrätt Åland är ett viktigt språkrör för personer med funktionsnedsättning, både lokalt och i Norden. Kärnan i förbundets verksamhet är påverkansarbete och vi bevakar och främjar mänskliga rättigheter i enlighet med FN:s funktionsrättskonvention. Vi arbetar bland annat med att göra den fysiska, digitala och sociala miljön mer tillgänglig för personer med funktionsnedsättning.

Förbundet representeras bland annat i det åländska rådet för personer med funktionsnedsättning och i två olika nordiska råd: Rådet för nordiskt samarbete kring funktionshinder och Handikapporganisationernas Nordiska Råd (HNR). Förbundet är även medlemmar i European Disability Forum (EDF). Förbundet samarbetar dessutom genom EU-finansierade projekt med aktörer utanför de nationella gränserna.

Förbundet samarbetar därutöver med sina medlemsföreningar, myndigheter och andra organisationer både lokalt och i Norden, i syfte att skapa ett hållbart och inkluderande samhälle. Vi deltar i lagberedningsarbetet genom att skriva yttranden och arbetar med kunskapshöjande åtgärder i samhället kring frågor som berör personer med funktionsnedsättning och deras anhöriga. Vi organiserar rättighetsutbildningar om funktionsrättskonventionen och arrangerar föreläsningar och olika former av informationsmöten. Vår målsättning är att skapa ett samhälle där alla kan delta fullt ut.

Vid förbundet finns även ett personligt ombud som utan kostnad erbjuder information om sociala rättigheter, serviceformer och förmåner samt stöder i kontakten med myndigheter. Ombudet ger även samtalsstöd, hjälper till med att göra ansökningar och ger information om vad man kan göra om man är missnöjd med ett myndighetsbeslut.

Bakgrund

Rapporten baserar sig på resultaten från den enkätundersökning förbundet genomförde under tiden 4.5-14.6.2020. Frågorna handlade om åren 2016–2020. Själva enkäten utformades av funktionshinderorganisationer i Finland och bygger på artiklarna i funktionsrättskonventionen, förbundet omarbetade enkäten för att passa för Åland. Enkäten innehöll ett flertal öppna frågor där respondenterna kunde berätta om sina erfarenheter med egna ord. 202 personer svarade på enkäten.

Under hösten 2022 och våren 2023 har enkätundersökningen kompletterats med nytt material i syfte att belysa den nuvarande situationen, samt coronapandemins effekter. Materialet har samlats in via fem intervjuer med personer som har funktionsnedsättning och med de anställda och/eller verksamma inom medlemsföreningarna som i sitt dagliga arbete kommer i kontakt med dessa personer och deras anhöriga. Vi valde att använda intervjumetoden eftersom fritt formulerade svar ger den tydligaste bilden av nuläget. Det som kommer fram i intervjuerna stöder resultaten av enkätundersökningen och därmed ger denna rapport en utförligare bild av hur personer med funktionsnedsättning på Åland upplevt sin situation under perioden 2016-2023.

Förbundet har även samlat och sammanställt relevant statistik och rapportering samt intervjuat sakkunniga. Förbundets medlemsföreningars styrelser som består av personer med funktionsnedsättning samt anhöriga och föreningarnas verksamhetsledare har därutöver getts en möjlighet att påverka innehållet i rapporten.

Artiklar som valts ut

Vi har valt ut vissa artiklar i funktionsrättskonventionen som vi särskilt fokuserar på i rapporten. Artiklarna tar fasta på olika aspekter av tillgänglighet samt konkreta möjligheter för målgruppen att kunna påverka dessa. Artiklarna som valts ut är **4.3** (allmänna åtaganden, som berör lagstiftning och andra beslutsfattande processer), **5** (jämlighet och icke-diskriminering), **6** (kvinnor med funktionsnedsättning), **7** (barn med funktionsnedsättning), **8** (bättre kunskaper om situationen för personer med funktionsnedsättning), **9** (tillgänglighet), **18** (rätt till fri rörlighet och medborgarskap), **19** (rätt att leva självständigt och delta i samhället), **20** (personlig rörlighet), **22** (respekt för privatlivet), **24** (utbildning), **25** (hälsa), **26** (habilitering och rehabilitering), **27** (arbete och sysselsättning) samt **28** (tillfredsställelse levnadsstandard och social trygghet).

Ålands självstyrelse och det svenska språket

Landskapet Åland är en självstyrd del av republiken Finland. Landskapet är ett örike med cirka 30 000 invånare och är uppdelat i 16 kommuner. Den åländska självstyrelsen ger Åland egen behörighet att stifta lagar inom flera viktiga områden, bland annat inom undervisning, hälso- och sjukvård samt kommunförvaltning. För de områden där Åland inte har behörighet att stifta lagar tillämpas finländsk lagstiftning, det gäller exempelvis domstols- och tullväsendet och statsbeskattningen. De åländska lagarna stiftas av Ålands lagting. Lagtinget tillsätter även Ålands landskapsregering som har hand om landskapets allmänna styrelse och förvaltning.

Finland är ett tvåspråkigt land. Åland är däremot enspråkigt svenskt och enligt självstyrelselagen (1991/1144) ska all kommunikation mellan finländska och åländska myndigheter ske på svenska. Att självstyrelselagen efterlevs angående det svenska språket är även en förutsättning för att ålänningars rättigheter tryggas, bland annat när det rör delaktighet och rättsskydd.

Gemensam socialtjänst

Kommunernas socialtjänst (KST) är ett kommunalförbund som sedan 1 januari 2021 handhar socialvård på Åland för kommunerna. Den innefattar bland annat funktionservice och specialomsorg. Äldreomsorg ingår inte i KST:s uppgifter utan sköts av de enskilda kommunerna. Kommunerna handhar även barnomsorg och skola. Ålands arbetsmarknads- och studieservicemyndighet (AMS) handhar studiebidrag och arbetslöshetsunderstöd och är en självständig myndighet underställd Ålands landskapsregering. Landskapet Åland ansvarar även för sjukvården genom Ålands hälso- och sjukvård (ÅHS). När vård inte kan erhållas på Åland remitteras patienter till riket eller till Sverige, vilket innebär båt- eller flygresa för att man ska kunna ta sig till vårdinrättningen.

Artiklarna i funktionsrättskonventionen

Artikel 4.3

Artikeln under konventionens allmänna åtaganden säger att:

De stater som skrivit på konventionen ska samråda med och aktivt involvera personer med funktionsnedsättning genom de organisationer som företräder dem.

Rådet för personer med funktionsnedsättning tillsattes 2016 och ska verka för att personer med funktionsnedsättningar intressen blir hörda. I rådet ingår representanter från förbundet tillsammans med representanter från landskapsregeringen, Mariehamns stad, KST, ÅHS och AMS. Rådet sammanträder i genomsnitt fyra gånger per år. Förbundet har även en yttrandegrupp med representanter från medlemsföreningarna som fungerar som remissinstans för bland annat nya lagförslag. Enskilda medlemsföreningar deltar i höranden om landskapsregeringen efterfrågar det.

Landskapsregeringen uppger i sin rapport till FN på ett flertal ställen att man beviljar Paf-medel till funktionshinderföreningar som ett exempel på hur civilsamhället involveras. Finansiering av funktionshinderföreningar är mycket viktigt för möjligheten att arbeta med funktionshinderfrågor på Åland. Samtidigt är det viktigt att landskapsregeringen också inbjuder personer med funktionsnedsättningar att vara delaktiga i beslutsfattande och bli hörda utöver detta.

Förbundets tillgänglighetsgrupp kontrollerar tillgängligheten på offentliga platser vid begäran och påpekar att man vill involveras i ett tidigt skede, till exempel när man planerar nya offentliga lokaler eller förnyar gamla. Tillgänglighetsgruppen upplever att de sällan bjuds in av myndigheterna och andra centrala aktörer. Gruppen har ofta involverats i ett så sent skede av byggkedjan att det varit för sent att kunna påverka.

Förbundets rekommendationer

- Öka möjligheten för organisationer som arbetar för personer med funktionsnedsättning att bli hörda av beslutsfattare. Organisationernas synpunkter bör även följas upp och åtgärder bör vidtas av ansvariga myndigheter.
- Tillgänglighet bör tas i beaktande i planeringsskedet av offentliga byggnader eller andra viktiga offentliga platser som är tillgängliga för allmänheten.

¹Ålands genomförande av FN konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Ålands landskapsregering, 2018

Artikel 5 - Jämlikhet och icke-diskriminering

Artikel 5 säger att:

Diskriminering på grund av funktionsnedsättning ska förbjudas och konventionsstaterna ska ge alla rätt till skydd mot diskriminering. Alla människor är lika inför lagen och ska ha samma skydd och förmåner. Skäliga anpassningar ska tillhandahållas.

Ålands ombudsmannamyndighet är en oberoende myndighet administrativt underställd Ålands landskapsregering och behandlar frågor som rör diskriminering och jämställdhet samt barns, klienters och patienters rättigheter. Myndigheten är tillsynsmyndighet inom ramen för landskapets lagstiftningsbehörighet, exempelvis offentlig sektor samt vissa varor och tjänster. Diskriminering i arbetslivet ligger under rikets lagstiftningsbehörighet. Efter kön är funktionsnedsättning den främsta anledningen till kontakt med Ålands ombudsmannamyndighet. 304 kontakter har tagits med diskriminerings- och barnombudsmannen under åren 2018-2022.

Uppdaterad lag

En uppdaterad diskrimineringslag började gälla på Åland 1.1 2023². Den ålägger myndigheter, utbildningsanordnare, arbetsgivare och de som tillhandahåller varor eller tjänster att främja likabehandling samt göra rimliga anpassningar för personer med funktionsnedsättning.

Krav på att främja likabehandling inom åländska myndigheter

Den åländska diskrimineringslagen följer den lag som trädde i kraft 2015 i riket, med några undantag som rör Ålands särställning och krav på kunskaper i svenska. Ålands ombudsmannamyndighet uppger att det ännu är för tidigt att säga hur den nya lagen kommer påverka antalet kontakter, men framhåller att Finlands diskrimineringsombudsman hade en stor ökning av kontakter efter att lagen trätt i kraft. Krav på att främja likabehandling inom åländska myndigheter har tillkommit genom diskrimineringslagen och gäller även samtliga skolor, barnomsorg och andra utbildningsinstanser. Övergångsperioden är två år från att diskrimineringslagen trätt i kraft, senast då ska alla instanser ha en likabehandlingsplan.

² Landskapslag om tillämpning av diskrimineringslagen (2022:43)

Offentliga har större ansvar

De rimliga anpassningar som uppges i lagen ska göras utifrån individens behov. Bedömningen av vad som kan anses vara rimligt ska göras från fall till fall och i förhållande till verksamhetens storlek och ekonomi samt vilken typ av verksamhet det handlar om. Ålands ombudsmannamyndighet påpekar att offentliga verksamheter och myndigheter här kan ses ha ett större ansvar att vara tillgängliga eftersom det handlar om personers grundläggande rättigheter att ta del av myndigheternas tjänster.

Åsub-rapport om diskriminering

Rapporten *Upplevd diskriminering i det åländska samhället 2020*³ visade att 33 procent av de 576 svarande upplevt diskriminering. 5 procent av de svarande uppgav att de blivit diskriminerade på grund av en funktionsnedsättning. Utöver det uppgav 13 procent att de diskriminerats på grund av sin fysiska hälsa och 7 procent på grund av sin psykiska hälsa. Därutöver innehöll rapporten fallstudier där de intervjuade med funktionsnedsättning beskrev bristande tillgänglighet samt sämre service och bemötande i vården som orsak till upplevd diskriminering. Personer med psykiska eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar uppgav upplevd diskriminering på grund av att deras funktionsnedsättning är osynlig.

Fördomar finns fortfarande

Det har visat sig vara svårt att dra en entydig gräns mellan olämpligt bemötande och brister i tillgänglighet samt regelrätt diskriminering. Av förbundets enkätundersökning och våra intervjuer framkommer att personer med funktionsnedsättning upplever sig som mer representerade och synliga i både media och i samhället än tidigare, samt att förståelsen för funktionsnedsättningar har ökat. Samtidigt förekommer fortfarande fördomar mot personer med funktionsnedsättning, även inom vård och socialtjänst. En del lyfter fram att funktionsnedsättningen kan innebära att personal inte ser personen bakom diagnosen. Exempelvis att personal drar förhastade slutsatser om personens kapacitet och intelligens och enbart talar till personens assistent. Det här är ett problem särskilt om en person har flera funktionsnedsättningar, vilket kräver stor lyhördhet hos den som bemöter.

Indirekt diskriminerade

Vissa intervjuade upplever att det är mer sannolikt att få hjälp av till exempel förbipasserande om man använder synliga hjälpmedel. Den positiva förändringen i attityder omfattar inte i samma utsträckning personer som betar sig på ett sätt som uppfattas som avvikande på grund av psykisk ohälsa eller intellektuell funktionsnedsättning. Bland de intervjuade finns även personer som anser sig bli indirekt diskriminerade eftersom vården och omsorgen inte är tillräckligt klientcentrerad och eftersom samhället är otillgängligt. Det understryks av de som har behov av stöd i vardagen men saknar närstående som kan hjälpa dem få detta.

---

³ Upplevd diskriminering i det åländska samhället 2020, Ålands statistik- och utredningsbyrå, 2020:7

Långa behandlingstider

De intervjuade upplever socialmyndigheternas byråkratiska ansökningsförfaranden och långa behandlingstider som uttröttande och indirekt diskriminerande. Samtidigt uppfattas besvärstiderna som korta, vilket innebär att många som varit missnöjda med ett beslut inte haft ork att föra ärendet vidare. Vissa lyfter fram hur kampen om att få sina rättigheter tillgodosedda ibland känns som ett heltidsjobb och hur psykiskt belastande det är att regelbundet tvingas ansöka om samma service- eller stödform trots att funktionsnedsättningen är bestående.

Vissa av de intervjuade säger att de är medvetna om att personal på boenden har tids- och resursbrist. De önskar se ett smidigare samarbete mellan funktionshinderföreningar och boenden vilket kunde garantera bättre bemötande och beaktande av klientens individuella behov och självbestämmanderätt.

Upplevd diskriminering i arbetslivet

I förbundets enkätundersökning berättar personer med funktionsnedsättning om upplevelser av att ha blivit uppsagda eller förlorat arbetstimmar på grund av rykten, fördomar eller missuppfattningar om deras kapacitet. Tröskeln att anmäla en händelse kan vara hög i ett litet samhälle som Åland, något som även Ålands ombudsmannamyndighet påtalar i sin verksamhetsberättelse 2022. I enkäten lyfter många fram att arbetslivet i praktiken inte är tillgängligt överhuvudtaget, till exempel för personer med intellektuell funktionsnedsättning, och man upplever att myndigheternas insatser varit bristfälliga.

Förbundets rekommendationer

- Offentliga miljöer ska göra rimliga anpassningar för att alla ska kunna vara delaktiga.
- Myndigheterna bör bemöta personer med funktionsnedsättning med respekt och empati utan att kränka deras människovärde, inte minst då personen har omfattande stödbehov eller flera funktionsnedsättningar.
- Trygga tillgången till arbete för alla. Det ska vara nolltolerans mot diskriminering på grund av funktionsnedsättning.

Artikel 6 - Kvinnor med funktionsnedsättning

Artikeln säger att:

Kvinnor med funktionsnedsättning riskerar utsättas för flerfaldig diskriminering. Staterna ska säkerställa att kvinnor med funktionsnedsättning kan åtnjuta sina rättigheter på lika villkor som andra.

I rapporten *De särskilt utsatta och utkomststödet på Åland* uppges att det finns två större grupper som är mottagare av utkomststöd, ensamstående män samt medelålders kvinnor som lider av "diffus värk" eller utbrändhet.⁴ Statistik från 2016-2021 visar även att åländska kvinnor i mycket högre utsträckning mottagit sjukdagpenning jämfört med män. 2016 mottog nästan dubbelt fler kvinnor i arbetsför ålder sjukdagpenning jämfört med männen, 2021 hade skillnaden jämnats ut något. På Åland är det även en större andel kvinnor än män som fått sjukdagpenning jämfört med siffror för hela landet under samma tidsperiod.⁵ 2020 var 362 kvinnor nya sjukpensionärer jämfört med 283 män på Åland. Dubbelt fler kvinnor än män har sjukdomar i muskoskeletala systemet som orsak till pensioneringen och det innefattar bland annat reumatism, artros, smärtsjukdomar i ryggen och fibromyalgi.⁶

Åländska kvinnor har sjukdagpenning i mycket högre utsträckning jämfört med män

Lägre inkomst

Åländska kvinnor har i genomsnitt lägre inkomst än åländska män vilket inverkar ytterligare på deras livssituation. Kvinnors sammanlagda skattepliktiga inkomster uppgick 2019 till 75 procent av männens och ensamboende kvinnor lever till större del än män under den relativa fattigdomsgränsen, det gäller framför allt kvinnor efter pensionsåldern.⁷ Kvinnor är oftare de som tar det största ansvaret för barn samt även för sjuka närstående, vilket ökar belastningen både mentalt och fysiskt och kan vara en bidragande orsak till sjukskrivningar. Kvinnor med funktionsnedsättning är särskilt sårbara ekonomiskt eftersom de oftare är sjukskrivna eller sjukpensionärer.

⁴ De särskilt utsatta och utkomststödet på Åland, Åsub, 2021

⁵ www.sotkanet.fi

⁶ På tal om jämställdhet, Ålands landskapsregering och Ålands statistik- och utredningsbyrå, 2021

⁷ På tal om jämställdhet, Ålands landskapsregering och Ålands statistik- och utredningsbyrå, 2021

Längre sjukskrivningar påverkar dessutom hur stor pensionen blir. Det framkom också i vår enkätundersökning att en dubbelt högre procent kvinnor än män upplevt fattigdom. Enkäten visade också att kvinnor i högre grad än män blivit tvungna att ge avkall på både det sociala och materiella, som fritidsaktiviteter, hälsosam kost, kläder samt läkemedel och förbrukningsartiklar. Där framkommer också att en dålig ekonomisk situation kan placera en kvinna i beroendeställning i förhållande till partnern.

Funktionsnedsättningen ifrågasätts

Det är ofta flera omständigheter som sammantaget ger upphov till en krävande situation för många kvinnor. De upplever arbetslivet som delvis oåtkomligt och servicesystemets byråkrati som betungande. Omgivningens fördomar och negativa attityder belastar också, och höga krav när det gäller familjelivet ger känslan av att inte räcka till. Dåligt bemötande av personal i social- och hälsovården har i en del fall bidragit till känslan av utanförskap. Kvinnor med osynlig funktionsnedsättning uppfattar att deras funktionsnedsättning ifrågasätts eller underskattas. I fall där bemötandet tvärtom varit respektfullt och empatiskt har det haft en positiv och hoppgivande inverkan på kvinnornas välbefinnande och livshantering.⁸

Förbundets rekommendationer

- När de ekonomiska levnadsvillkoren och sysselsättningssituationen för personer med funktionsnedsättning kartläggs ska kvinnor beaktas särskilt på grund av risken för flerfaldig diskriminering.
- Kvinnor med funktionsnedsättning ska beaktas när de sociala villkoren för befolkningsgrupper utreds, även när fokus inte direkt är på funktionsnedsättning, då dessa kvinnor ofta är flerfaldigt utsatta.

---

⁸ Liesmäki, E. 2023. Poverty experiences of women with disabilities in Åland. (Opublicerad magisterexamen). Åbo Akademi, Fakulteten för humaniora, psykologi och teologi.

Artikel 7 - Barn med funktionsnedsättning

Artikel 24 - Utbildning

Artikel 7 säger att:

Staterna ska säkerställa att barn med funktionsnedsättning åtnjuter mänskliga rättigheter som alla andra. Barnets bästa ska alltid komma i främsta rummet. Barn med funktionsnedsättning har rätt att fritt uttrycka åsikter i frågor som rör dem och ska få stöd för att kunna utöva denna rättighet.

Artikel 24 säger att:

Personer med funktionsnedsättning har rätt till en grundskoleutbildning och gymnasieutbildning inom det allmänna utbildningssystemet. Ingen får vägras utbildning på grund av sin funktionsnedsättning.

Förbundet startade 2019 ett ungdomsråd för ungdomar med funktionsnedsättning i åldern 13-24 år, i samarbete med Rädda Barnen på Åland. Rådet har bland annat diskuterat hur artiklarna i konventionen uppfylls under sina träffar. Ungdomsrådet har även tagit upp att de vill ha större inflytande över angelägenheter som rör dem och att det behövs ökat fokus på mobbning och ensamhet i skolan. Coronapandemin ledde till en ökad upplevelse av ensamhet hos ungdomar enligt ungdomsrådet.

Barn och unga upplever ångest

Resultaten i undersökningen *Hälsa i skolan* visar under perioden 2019–2021 en markant ökning av andelen unga på Åland som känt måttlig eller svår ångest. Ökningen är särskilt stor hos flickor — omkring en tredjedel av flickorna i årskurs 8-9 samt på gymnasialstadiet har upplevt måttlig eller svår ångest under 2021. Barns upplevda försämring av det psykiska måendet har ökat i hela Finland, men ökningen är betydligt mer omfattande på Åland. Även när det handlar om fysisk hälsa har situationen försämrats mer på Åland än i riket. 34 procent av åländska barn i årskurs 8-9 upplever sitt hälsotillstånd som måttligt eller dåligt.⁹

Barn- och ungdomspsykiatriska mottagningen på ÅHS (BUP) har under en längre tid haft långa väntetider på grund av svårigheter med att rekrytera psykologer, psykiatriker och skolpsykologer. Av medierapporteringen under våren har det framkommit att köerna till BUP är ännu längre än vanligt på grund av personalbrist och att det samtidigt skett en stor ökning av remisser till neuropsykiatriska utredningar för barn. Barn- och ungdomskliniken uppger att pandemin och distansundervisningen drabbat barn på Åland hårt.¹⁰

⁹ Hälsa i skolan, THL, 2021.

¹⁰ Ålandstidningen 5.3.2023

37 procent av de åländska eleverna uppger till THL att de utsatts för diskriminerande mobbning, vilket är markant högre än genomsnittet för riket som är 29 procent.¹¹ Barn som upplevt diskriminering i skolan ska i första hand vända sig till sin lärare, därefter skolans rektor och i sista hand skolnämnden. Intervjuade föräldrar till barn med funktionsnedsättning påpekade att det är problematiskt att det inte är en oberoende myndighet som är tillsynsmyndighet i rapporten *Upplevd diskriminering i det åländska samhället 2020*.¹²

37 % av åländska elever har upplevt diskriminerande mobbning

Få valmöjligheter i smågrupp

Stöd till barn i skolan är lagstadgat och finns på tre nivåer utgående från barnets behov. Allmänpedagogiskt stöd ges till barn som behöver tillfälligt stöd oavsett anledning. Specialpedagogiskt stöd ges av speciallärare enligt en individuell plan till barn med regelbundet behov av stöd. Mångprofessionellt stöd ges till barn i behov av ytterligare stöd, i samarbete med ÅHS samt andra sociala stödtjänster. Barn med intellektuell funktionsnedsättning som inte kan följa grundskolans allmänna läroplan går i träningsundervisningen och har elvaårig läroplikt.¹³

På gymnasialstadiet kan barn som haft stöd i skolan och följt anpassad lärokurs i ett eller flera ämnen söka till vissa linjer på Ålands yrkesgymnasium och Ålands folkhögskola. Till Ålands lyceum kan man söka med anpassad läroplan i praktiska ämnen, men inte teoretiska ämnen.¹⁴ Barn i behov av utökat stöd på gymnasialstadiet kan gå yrkesinriktad utbildning i smågrupp vid Ålands yrkesgymnasium. 2021-2022 fanns enbart två linjer att välja mellan: fastighetsskötare och kock.¹⁵ En budgetmotion om att höja anslaget till Ålands gymnasium för att stärka stödinsatserna i yrkesgymnasiet för studerande i behov av extra inlärningsstöd blev inte antagen till Ålands budget 2023.¹⁶ Ovanstående gör att valmöjligheterna på gymnasienivå är begränsade för barn med bland annat neuropsykiatriska och intellektuella funktionsnedsättningar. I praktiken är även möjligheterna att söka utbildning utanför Åland begränsade för många ungdomar med funktionsnedsättning eftersom det kräver att man kan bo självständigt vid 16 års ålder.

---

¹¹ Hälsa i skolan, THL, 2021.

¹² Upplevd diskriminering i det åländska samhället 2020, Ålands statistik- och utredningsbyrå, 2020:7

¹³ Landskapslag om barnomsorg och grundskola, (2020:32)

¹⁴ Stöd i skolan – ett sätt lyckas, Ålands landskapsregering, 2019

¹⁵ <https://studnet.gymnasium.ax/alands-yrkesgymnasium/utbildningsprogram/yrkesinriktad-specialundervisning>

¹⁶ Finans- och näringsutskottets betänkande 2/2022-2023

Vårdnadshavare: Stödet för barn i skolan inte jämlikt mellan kommunerna

Hög skolfrånvaro

I rapporten *Barn, elever och studerande med neuropsykiatriska funktionsvariationer*¹⁷ framkommer att vårdnadshavare till barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är mer kritiska till hur stödformerna fungerat än övriga vårdnadshavare. Vårdnadshavarna uttalar även kritik mot hur övergångarna mellan låg- och högstadiet samt mellan högstadiet och gymnasialstadiet fungerat. De intervjuade anser också att stödet i skolan inte är jämlikt mellan de olika kommunerna. Barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar har större skolfrånvaro som inte beror på sjukdom eller beviljad ledighet än andra barn. Det är mycket vanligare bland dessa barn att vara hemma från skolan under längre perioder och vara så kallade ”hemmasittare”. Nästan 10 procent av de barn vars vårdnadshavare medverkat i rapporten har varit hemma från skolan mer än 40 dagar i sträck.

Förbundets rekommendationer

- Barn- och ungdomspsykiatriska mottagningen behöver utökade resurser och fulltalig personal. Det är viktigt att fånga upp barn och ungdomar med psykisk ohälsa tidigt - innan det är aktuellt med en remiss till BUP.
- Fler åtgärder behövs för att minska mobbning och diskriminering i skolan.
- Ökade möjligheter för ungdomar som behöver särskilda anpassningar och undervisning i smågrupp att välja mellan olika yrkesutbildningar.
- Barn med neuropsykiatrisk funktionsnedsättning bör ges tillräckligt stöd i skolan för att trygga att de fullföljer sin skolgång. Stödet ska vara likvärdigt oavsett barnets hemkommun.

¹⁷ Barn, elever och studerande med neuropsykiatriska funktionsvariationer, Ålands statistik- och utredningsbyrå, 2022:2

Artikel 8 - Bättre kunskaper om situationen för personer med funktionsnedsättning

Artikel 8 säger att:

Staterna ska bekämpa sociala hinder, såsom negativa attityder till personer med funktionsnedsättning. Staterna ska också höja medvetenheten om personer med funktionsnedsättning och deras rättigheter.

Förbundet startade ett rättighetsutbildningsprojekt år 2020 för att öka kunskapen om funktionsrättskonventionen i samhället. Representanter för kommuner och myndigheter, företag samt allmänheten har bjudits in för utbildningar och föreläsningar om hur man kan påverka attityder, minska fördomar och göra samhället mer tillgängligt för alla. Förbundet ser ett stort behov av att öka samhällets generella kunskap om funktionsrättskonventionen, diskrimineringslagen och funktionsnedsättningar i allmänhet för att minska strukturella hinder, diskriminering och negativa attityder gentemot personer med funktionsnedsättning på Åland.

Stämplad i litet samhälle

Av både enkätundersökningen och intervjumaterialet framgår att en subtil form av internaliserade attityder och stereotyper är vanligt förekommande, men svåra att ringa in. Många är medvetna om att deras rättigheter inte tryggats, men ifrågasätter det inte. De redogör för ständigt återkommande upplevelser av bristande tillgänglighet vilket försvårar deltagandet i samhället, men de kompenserar med flexibilitet och förståelse och undviker att kritisera, eventuellt eftersom de då riskerar att reduceras till en belastning eller en kostnadsfaktor. Många verkar inte heller ha fått tillräcklig information om vad som överhuvudtaget går att kritisera, utan är "nöjda och glada" med det de får, eftersom de verkar registrera att förväntningarna på just detta är höga. I ett litet samhälle där "alla känner alla" kan det också upplevas som svårare att få sin röst hörd och kanske samtidigt bli stämplad som avvikande eller besvärlig.

Förbundets rekommendationer

- Öka kunskapen om funktionsrättskonventionen och dess betydelse hos allmänheten.
- Myndigheter bör arbeta för ett förbättrat bemötande inom myndighetsutövning.
- Landskapsregeringen bör fortsatt aktivt arbeta för att implementera funktionsrättskonventionen i åländsk lagstiftning.

Artikel 9 - Tillgänglighet

Artikel 9 säger att:

1. Offentliga miljöer och tjänster ska vara tillgängliga för alla, det gäller fysisk så väl som kognitiv och kommunikativ tillgänglighet.

Artikel 9 omfattar all byggd miljö som är öppen för allmänheten. Det innebär att kollektivtrafik samt tjänster som skolor, restauranger, butiker och även bostäder ska vara tillgängliga. Detta oavsett om den som svarar för byggnaden, miljön eller tjänsten är en offentlig eller privat aktör. Det finns däremot en viss begränsning när det gäller privata aktörers ansvar.

2. Även offentlig kommunikation ska vara tillgänglig, alla ska kunna ta del av offentliga handlingar.

Fysisk miljö

Förbundets tillgänglighetsgrupp gör inventeringar av offentliga miljöer. Gruppen består av personer med olika typer av funktionsnedsättningar, representanter från förbundet och medlemsföreningarna samt en tillgänglighetskonsult. Gruppen har inventerat ett antal offentliga platser, till exempel Medborgarinstitutet samt Sjökvarteret i Mariehamn och Bomarsunds besökscenter. Brister som framkommit är exempelvis toaletter som inte går att använda av personer med rullstol, grus som gör platsen svårframkomlig, trösklar och för smala dörrar samt avsaknad av kontrastmarkeringar för personer med synnedsättning. Inventeringarna görs kostnadsfritt och på begäran av organisationen eller myndigheten, intresset för inventering har dock varit relativt låg. Det är även viktigt att tillgänglighetsgruppen anlitas i tid, att kommentarer tas på allvar och att nödvändiga åtgärder vidtas. År 2015-16 anlidades tillgänglighetskonsult Lilian Müller av förbundet och 33 offentliga platser på Åland tillgänglighetsinventerades. Många av problemen med tillgänglighet som uppdagades under dessa inventeringar kvarstår fortfarande i dag, sju år senare.

Det är viktigt att förbundets tillgänglighetsgrupp tillfrågas i tid

Tillgänglighet i Mariehamns stad

Det finns ett årligt anslag på 25.000 euro för förbättringar av tillgängligheten i Mariehamns stads fastighetsbestånd. Enligt uppgift från stadens fastighetsavdelning används anslaget varje år åtminstone till större delar. Konkreta exempel på anpassningar i stadens lokaler är att fastigheter utrustas med exempelvis ramper, automatiska dörröppnare, anpassade toaletter med mera. Mariehamns stads nya integrationscentrum har dock inte tillgänglighetsanpassats inför öppnandet. Centrumet har flyttat till det gamla rådhuset, en äldre k-märkt byggnad som inte är tillgänglig för exempelvis personer med rullstol. Staden har meddelat att det inte finns pengar för att åtgärda detta i nuläget men uppger att de arbetar med en plan för tillgänglighetsanpassning längre fram. Det är viktigt att ett integrationscentrum är tillgängligt eftersom nya ålänningar med funktionsnedsättning riskerar bli flerfaldigt diskriminerade.

Rapport om tillgänglighetstänk i byggkedjan behöver få större genomslag

Funktionshinder i olika miljöer

Omarkerade trappor och glasdörrar, trappor utan trappräcken, höga trottoarkanter, ojämna trottoarer och kullersten på gågatan i Mariehamn, trånga toaletter och för smala ingångar lyfts som problematiska både i enkätundersökningen och av de intervjuade, även om många anser att tillgänglighet överlag beaktas mer än tidigare. Andra faktorer som begränsar tillgängligheten är ekande lokaler och lokaler med mycket buller som gör det svårt för personer med nedsatt hörsel att uppfatta vanligt tal. Annat som vållar problem kan vara för mycket eller för lite ljus eller starkt ljus som är koncentrerat till en viss plats.

Ålands landskapsregering publicerade rapporten *Tillgänglighetstänk i byggkedjan - ett borttappat ansvar 2017*¹⁸, rapporten tas även upp i landskapsregeringens rapportering till FN som exempel på hur man arbetat med tillgänglighet. Rapporten är en bra grund för att utveckla tillgängligheten vid nybyggnation och tar upp problem som att kunskapen brister hos kommuners byggnadsnämnder samt att tillgängligheten prövas för sent i byggkedjan. Förbundet upplever dock att rapporten inte fått det genomslag den borde och att problem som tas upp kvarstår fem år efter rapportens publicering.

---

¹⁸ Tillgänglighetstänk i byggkedjan - ett borttappat ansvar, Ålands landskapsregering, 2017

Information och kommunikation

EU-direktivet om webbtillgänglighet gäller på Åland. Landskapets myndigheters webbplatser är till stora delar tillgänglighetsanpassade, enligt landskapslagen om tillgängliga webbplatser och mobila applikationer, även om det kan förekomma mindre brister. Exempelvis är vissa delar av Ålands statistik- och utredningsbyrås webbplats inte tillgänglig på grund av det databasverktyg som används. När detta skrivs är det dessutom flertalet kommuner som saknar fullständigt tillgängliga webbplatser. En stor del av dessa åberopar i sina tillgänglighetsutlåtanden "undantag för oskäligt betungande anpassning" som orsak till att de inte förmått uppfylla tillgänglighetskraven till vissa eller större delar av sin webbplats. Vissa kommuners webbplatser saknar helt tillgänglighetsutlåtanden i skrivande stund.

Digitalt utanförskap

Många personer vi intervjuat upplever att information överlag är överskådlig och ibland också lättläst. En fördel med pandemin är att man utvecklade digitala tjänster och förbättrade möjligheterna till distansdeltagande i olika aktiviteter vilket de uppfattat som berikande. Men de intervjuade framhåller samtidigt att det kan vara svårt för personer med funktionsnedsättning att i praktiken tillgodogöra sig information, vilket lett till ett "digitalt utanförskap". Den som har en funktionsnedsättning behöver få veta *vilken* information som är viktig för just den personen och *var* informationen finns. Intervjuade uppger att det saknas utrustning som dator, telefon eller bankkoder och att det behövs stöd för att använda utrustningen. Material på papper som komplement till elektroniska system behövs eftersom alla inte kan fylla i blanketter på nätet. För vissa är det svårt eller omöjligt att göra en tidsbokning per telefon. En del intervjuade lyfter fram brister i personalresurser på boenden när det gäller stödbehov, många betonar de anhörigas ovärderliga roll i sammanhanget samt att de som saknar anhöriga lätt hamnar utanför. De som har en intellektuell eller kognitiv funktionsnedsättning är särskilt beroende av anhöriga för att tillgången till information ska kunna säkerställas.

Förbundets rekommendationer

- Allmänna utrymmen ska vara tillgängliga för alla. Ekonomiska faktorer får inte anges som orsak till att man undviker att tillgänglighetsanpassa utrymmen.
- De kommuner som inte uppfyller landskapslagen om tillgängliga webbplatser och mobila applikationer måste skyndsamt åtgärda detta.
- Personer med funktionsnedsättning ska erbjudas stöd för att kunna ta till sig information från myndigheter. Det är särskilt viktigt att beakta dem som saknar anhöriga eller andra stödpersoner.

Artikel 19 - Rätt att leva självständigt och delta i samhället

Artikelns säger att:

Personer med funktionsnedsättning har rätt att bestämma var och med vem man vill bo på lika villkor som andra. De har även rätt att få stöd för att kunna vara delaktiga i samhället.

Svaren i förbundets enkätundersökning samt intervjuerna visar att det finns brister i många stödtjänster som samhället ansvarar för. Många i behov av personlig assistans anser att assistanstimmarna är för få och att processen är för utdragen. I vissa situationer kan det vara svårt att förutse behovet av assistans och det upplevs som problematiskt att en ansökan måste lämnas in långt i förväg. Vissa personer med till exempel kognitiva funktionsnedsättningar upplever sig vara i stort behov av assistans men har inte beviljats det. Utan lämplig ledsagare har de inte möjlighet att tillgodogöra sig samhällsservice, delta och påverka. De som saknar anhöriga är speciellt utsatta i sammanhanget. Utöver detta finns det personer som tagit kontakt med klientombudsmannen angående missnöje om att de fått boendestöd när de själva upplever att deras stödbehov är mer omfattande och att det stöd de behöver är personlig assistans.

Många anser att assistanstimmarna är för få och processen för utdragen

Färre får assistans jämfört med riket

Finländsk statistik visar att andelen klienter som får personlig assistans är lägre på Åland jämfört med riket. År 2016 fick 384 personer per 100.000 invånare personlig assistans i riket, jämfört med Ålands siffra 273 personer/100.000. Under perioden 2016 - 2021 har andelen personer som beviljats personlig assistans dessutom ökat i riket med närmare 36 procent. På Åland har andelen också ökat men enbart med omkring 14 procent.

När det gäller klienter över 65 år är skillnaderna mellan riket och Åland ännu större. I riket hade dubbelt större andel personer över 65 år personlig assistans jämfört med Åland under perioden 2016-2021.¹⁹ Det är svårt att slå fast varför det ser ut så här, men det kan vara en indikation på att det är svårare att bli beviljad personlig assistans på Åland. Representanter för funktionservice vid KST uppger att det är svårt att rekrytera personliga assistenter samt närvårdare överlag.

Missnöje till klientombudsmannen om funktionservice har ökat anmärkningsvärt mycket

Bristfälliga serviceplaner

Klientombudsmannen vid Ålands Ombudsmannamyndighet bistår klienter hos kommunernas socialvård med rådgivning. Under perioden 2019-2022 har sammanlagt 633 personer tagit kontakt. Mottagna missnöjen totalt angående socialvården ökade från 2020 till 2021, men minskade något 2022. Missnöjen angående funktionservice har däremot ökat från cirka en femtedel av de totala antalet klagomål till över hälften under samma period²⁰, vilket är anmärkningsvärt. En stor andel av dessa missnöjen gäller beslut och då främst inom närståendevård och personlig assistans. Andra orsaker till missnöje är behandlingstid, smidighet i service samt bemötande. Klientombudsmannen uppger att missnöjen med beslut till stor del handlat om brister i serviceplaner eller avsaknad av sådana, trots att dessa ska finnas enligt lag. Avsaknad av serviceplan kan leda till att en person inte får tillgång till lämplig och ändamålsenlig service, och att ingen i praktiken kontrollerar om de nuvarande service- och stödformerna motsvarar klientens behov. Det är även viktigt att individuella serviceplaner utarbetas tillsammans med klienten och eventuella närstående eller andra personer som känner klienten väl.

Ej tagits på allvar

Många klienter som inkommit med missnöjen till Ålands Ombudsmannamyndighet angående funktionservice känner att de inte tagits på allvar i kontakten med KST. Vissa upplever att handläggare tagit egna beslut i frågor där klienten borde ha självbestämmanderätt. Om en socialarbetare och en klient har avvikande åsikt ska bådars synpunkter framgå i serviceplanen, något som personer i kontakt med klientombudsmannen uppgett att inte skett i vissa fall.

---

¹⁹ www.sotkanet.fi

²⁰ Ålands ombudsmannamyndighets verksamhetsberättelse 2022 samt 2021.

Kommunikationen mellan klienter och professionella har inte alltid fungerat smidigt enligt vissa förbundet intervjuat. De påpekar att denna kommunikation även bör involvera klienternas närstående eller andra viktiga stödpersoner. De som påverkats negativt av utebliven kommunikation har undrat om detta kan vara ett resultat av att de professionella tolkat sin tystnadsplikt för noggrant.

När KST övertog klienter från kommunerna i januari 2021 upptäcktes att serviceplaner för klienterna var föråldrade eller saknades i vissa kommuner. Representanter för funktionservice vid KST uppger att övergångsperioden var mycket kort och att arbetet med att komma i kapp med dokumentation fortfarande pågår i april 2023. KST påpekar även att det i nuläget är svårt att rekrytera nya socialarbetare, något som ökade resurser inte kan råda bot på.

Stöd för anpassning av bostad söks inte

Fastighetsägare kan söka stöd från landskapsregeringen för tillgänglighetsanpassning av bostäder och för installation av hiss, högst omkring 40 procent av kostnaden kan bekostas av bägge stödformer. Stöden omfattar anpassningar fram till bostaden men inte inne i bostaden, det är service KST är skyldig att ordna.²¹ Under 2022 har endast tre ansökningar lämnats in för bägge stödformerna.²² Orsaken till att så få ansöker om stödet är troligtvis att fastighetsägarna avskräcks av kostnaderna eftersom de fortfarande behöver stå för den större delen. Förbundets uppfattning är att behovet av tillgänglighetsanpassningar finns, däremot är stödet uppenbarligen inte tillräckligt attraktivt för fastighetsägarna och tillräcklig information om stödet ges inte. Stöd för tillgänglighetsanpassningar av näringsverksamhet finns inte att söka från landskapet.

Förbundets rekommendationer

- Myndigheterna bör se över sina processer så att behandlingstider inte blir orimligt långa. De bör kartlägga de speciellt utsatta klienternas servicebehov i samarbete med berörda parter och utarbeta serviceplaner för att garantera rätt stöd och service i rätt tid.
- Stödet för att tillgänglighetsanpassa flerbostadsfastigheter bör höjas för att vara intressant för fastighetsägare.

---

²¹ <https://www.regeringen.ax/blanketter/tillganglighetsunderstod> samt <https://www.regeringen.ax/blanketter/hiss-installation-befintlig-bostadsfastighet-ansokan-om-stod>

²² Uppgifter från landskapsregeringens infrastrukturavdelning.

Artikel 20 - Personlig rörlighet

Artikelns säger att:

Staterna ska underlätta personlig rörlighet samt tillgång till hjälpmedel för personer med funktionsnedsättning till en överkomlig kostnad.

Färdtjänst

Totalt 680 ålänningar beviljades färdtjänst på grund av funktionsnedsättning under 2021. Andelen som beviljats färdtjänst har ökat med cirka 200 personer sedan 2016.²³ Majoriteten av de svarande i förbundets enkätundersökning upplever att färdtjänsten fungerar bra, men många är också beroende av familj och anhöriga som komplement. En del intervjuade upplever att de inte beviljas tillräckligt med färdtjänstresor och måste välja noggrant vart de beger sig. Andra menar att färdtjänst inte längre beviljas i enlighet med behov utan i enlighet med ett system som till synes är jämlikt men som ändå leder till att individuella behov förbises.

Ökad risk för isolering

Enligt nuvarande lagstiftning har de som beviljas färdtjänst rätt till minst 18 enkelresor månatligen. Förbundet upplever att detta minimum på 18 enkelresor per månad i princip blivit ett maximum. Fåtalet färdtjänstresor och att man inte kan spara resor från en månad till en annan är oskäligt begränsande för många med funktionsnedsättning. Intervjuade uppger att avsaknad av färdtjänst även bidrar till ökad ensamhet och risk för isolering, då man inte har samma möjligheter som andra att påverka beslutsfattande eller delta i kulturlivet.

Intervjuade upplever att de noggrant måste välja vart de beger sig

---

²³ www.sotkanet.fi

Idén om samåkning inom färdtjänsten har diskuterats politiskt. Bland annat ekonomiska faktorer och miljöfaktorer har tagits upp som möjliga fördelar. Medlemmar i förbundets medlemsföreningar har efterlyst möjligheten att samåka i vissa fall. Ett exempel på det är när en grupp där alla har rätt till färdtjänst åker på en gemensam utfärd och istället för att samtliga åker var för sig med varsin färdtjänstbiljett så kan de samåka och spara biljetter. Förbundet ser ökad flexibilitet på det sättet som något positivt, men vill betona vikten av att förslag om att samåka inte leder till ett tvång att samåka. Samåkning fungerar inte alltid för de individuella behoven och bör inte försvåra vardagen för de som använder färdtjänst, exempelvis genom att man måste åka vissa tider.

Kollektivtrafik

Rapporten *Kollektivtrafik på Åland 2022*²⁴ kartlade ålänningars resande. Av 1.400 svarande uppgav 4 procent att de har en funktionsnedsättning. Enligt *Trafikförsörjningsprogrammet för Åland 2022-2023*²⁵ bör alla bussar i Mariehamn vara tillgänglighetsanpassade år 2023. På landsbygden är målsättningen att bussar bör vara tillgänglighetsanpassade år 2030. Även för hållplatser är tillgänglighet en målsättning först för år 2030, som det ser ut nu är enbart vissa hållplatser på Åland tillgänglighetsanpassade. Bussresa med rullstol måste bokas 12 timmar före avgång enligt information från Ålandstrafiken, vilket innebär att passagerare med rullstol inte har samma möjlighet som övriga passagerare att åka buss när de vill.

Bussresa med rullstol måste bokas
12 timmar i förväg

I sitt utlåtande till landskapsregeringen angående trafikförsörjningsprogrammet gav förbundet förslag på förbättringar som att kontrastfärger behövs i bussarna, att slutdestinationen alltid ska stå synligt på alla bussar och att belysningen ska vara bländfri. För att öka tillgängligheten påpekar förbundet även att det behövs audiovisuell information på bussarna och väderskydd för de som väntar på bussen. Det har vidtagits vissa konkreta åtgärder för att förbättra situationen eftersom många personer med funktionsnedsättning blivit tvungna att helt sluta använda kollektivtrafik på grund av bristande tillgänglighet. Till exempel ordnade Högskolan på Åland en kurs för yrkeschaufförer i december 2022, och det har därtill uppstått en konstruktiv dialog mellan förbundet och bussbolagen.

²⁴ Kollektivtrafik på Åland 2022, Ålands statistik- och utbildningsbyrå, 2022:7

²⁵ Trafikförsörjningsprogrammet för Åland 2022-2023, Ålands landskapsregering, 2020

Skärgårdstrafiken

Samtliga nuvarande skärgårdsfärjor i trafik på Ålandstrafikens reguljära linjer har hiss och handikappanpassad toalett. Undantag är vissa korta linjer trafikerade av mindre färjor, där passagerarna sitter kvar i bilen under färden. Under våren 2023 har kritik riktats mot ett kommande byte av färja på den tvärgående linjen Långnäs - Snäckö i Kumlinge. Boende i skärgården riktar i en skrivelse till landskapsregeringen bland annat kritik mot att det saknas hiss på den nya färjan, vilket utesluter personer med funktionsnedsättning. I slutet av mars skrev landskapsregeringen på avtalet. Lösningen för personer med funktionsnedsättning blir en tillbyggnad på däck för de som inte kan gå uppför trappan till salongen. Särlosning för en viss grupp kan leda till stigmatisering på grund av funktionsnedsättning och omöjliggör delaktighet fullt ut. Förbundet har uttryckt sin oro i ärendet.

Förbundets rekommendationer

- Öka antalet färdtjänstresor och inför mer flexibilitet i systemet.
- Samåkning inom färdtjänsten får inte försämra servicen för personer med funktionsnedsättning.
- Skärgårdstrafiken och kollektivtrafiken ska vara tillgänglig för alla utan att det införs särlosningar för en viss grupp. Personer med funktionsnedsättningar bör ha samma möjligheter som andra att åka kollektivt utan att behöva boka långt i förväg.

Artikel 22 - Respekt för privatlivet

Artikeln säger att:

Personal som arbetar med personer med funktionsnedsättning ska få utbildning i rätten till respekt för privatlivet. Om man upplevt kränkning har man rätt att få sin sak prövad. Känsliga uppgifter om personer med funktionsnedsättning ska skyddas på lika villkor som för andra.

På frågan i förbundets enkät om man upplevt "kränkning av den personliga integriteten" svarade omkring 25 procent ja, av dem var det knappt 10 procent som upplevt det "ofta eller ganska ofta".

Vid ÅHS har det vid två tillfällen, 2016 och 2021²⁶ uppdagats att det gjorts olovliga journalintring som lett till fällande domar där anställda läst stora mängder journaler de inte haft rätt att läsa. Drabbade patienter uttalade ett minskat förtroende för ÅHS i lokaltidningarna. Samtidigt som detta kan ses som olyckliga enstaka händelser är det också mycket viktigt att ÅHS har rutiner för att förhindra att liknande situationer sker på nytt.

Digitalisering av Åland

ÅHS journalsystem är digitalt sedan flera år. Andra myndigheter samt kommuner har fortfarande vissa uppgifter enbart på papper. Digitaliseringen av Ålands offentliga tjänster på landskaps- och kommunalnivå har kritiserats för att ligga efter närliggande regioner. Förtroendevalda vid landskapsregeringen har uttalat att digitaliseringen ska prioriteras och genomföras inom kort.

Datainspektionen ger bland annat råd och anvisningar om hur personuppgifter hanteras inom landskapet och kommunerna. Datainspektionens myndighetschef slog i december 2022 larm om att Åland bryter mot EU:s dataskyddslag GDPR och att arbetsbördan är alldeles för stor för myndigheten som endast har en person anställd.

Förbundets rekommendationer

- Säkerställa och utveckla arbetsrutiner för myndigheter som möjliggör att social- och hälsovården inte kränker den personliga integriteten.
- Säkerställa att Åland har resurser för att implementera och följa upp de dataskyddslagar som man åtagit sig att följa.

²⁶ Ålandstidningen 1 juni 2017 samt 8 oktober 2021.

Artikel 25 - Hälsa

Artikel 26 - Habilitering och rehabilitering

Artikel 25 säger att:

1. Hälsa- och sjukvården ska vara tillgänglig för personer med funktionsnedsättning. All information om vård och behandlingar ska vara tillgänglig.
2. Vård får endast ges efter fritt och informerat samtycke. Samtycke kan i vissa fall ges genom stödjande beslutsfattande.²⁷

Artikel 26 säger att:

Habilitering samt rehabilitering ska erbjudas personer med funktionsnedsättning med målet att uppnå bästa möjliga hälsa och funktionsförmåga.

Statistik över hur många som får sjukdagpenning visar att andelen är större på Åland jämfört med riket men att skillnaden minskat något från 2016 till 2022. Sammanlagt har andelen ålänningar som får sjukdagpenning ökat från 105 per 1000 personer till 136 per 1000 personer från år 2016 till år 2021. Det är även vanligare på Åland än i riket att få sjukdagpenning på grund av psykisk ohälsa. En kraftig ökning av mottagen sjukdagpenning skedde 2020–2021 både på Åland och i riket, vilket kan förklaras av coronapandemin. Fler finländare i riket får däremot rehabiliteringspenning jämfört med andelen ålänningar. Det är också dubbelt fler i riket som är sjukpensionärer jämfört med Åland.²⁸

Till patientombudsmannen vid Ålands ombudsmannamyndighet kan patienter och deras anhöriga vända sig för rådgivning när det gäller hälsovården på Åland, myndigheten är dock inte en tillsynsmyndighet. Under perioden 2019–2022 har sammanlagt 836 kontakter tagits med patientombudsmannen. Största delen av dessa handlar om missnöje med vård utförd av Ålands hälso- och sjukvård (ÅHS). Under 2022 har flest missnöjen gällt primärvården, medicin- samt kirurgkliniken vid ÅHS. Ålands ombudsmannamyndighet uppger att kontakterna som tas med dem angående vård är få i relation till det totala antalet vårdbesök.

²⁷ Stödjande beslutsfattande innebär att: en annan person får bestämma i stället för dig, men bara om du inte på något sätt kan meddela vad du vill. De beslut som fattas måste då stämma överens med vad personen tror är din vilja och dessa beslut ska överses av en oberoende tillsynsmyndighet.

²⁸ www.sotkanet.fi

Otillräcklig rehabilitering

Av de svarande i förbundets enkät som uppgett att de behöver rehabilitering svarade 40 procent att de inte får rehabilitering i tillräcklig grad. 20 procent av de som svarat på enkäten uppgav också att de upplevt olämpligt bemötande i kontakt med hälso- och sjukvården. Okunskap om sjukdomen ledde till dåligt bemötande enligt en av de svarande samt att läkaren enbart sett en diagnos, inte individen.

Skrivelse av smärtpatienter

Under 2022 avbröt Ålands hälso- och sjukvård sitt samarbete med det privata rehabiliteringssjukhuset Orton i Helsingfors, vilket ledde till att flera patienter tog kontakt med förbundet för hjälp med att lämna klagomål. Ett flertal patienter med smärtproblematik som haft hjälp av behandlingar upplevde att deras möjlighet att få likvärdig vård på andra sjukhus försämrades, det framkom i insändare till lokaltidningarna samt även i en skriftlig fråga till Ålands lagting skriven av förbundet.²⁹ Den 2 mars 2023 lämnade förbundet en skrivelse till ÅHS och landskapsregeringen där 26 anonyma patienter med smärtrelaterade, kroniska eller neurologiska sjukdomar vittnar om brister i ÅHS rehabvård under 2021 och 2022. Patienterna uppger att de upplevt bristande omvårdnad samt respektlöst och rent av kränkande behandling. 22 av de 26 patienterna upplever att de inte fått hjälp från ÅHS, 18 patienter upplever att deras mående försämrats.³⁰

Smärtpatienter har upplevt bristande omvårdnad och kränkande behandling

Bemötande inom psykiatrin

Ålands ombudsmannamyndighet utkom under 2022 med en studie över hur psykiatripatienter på Åland upplever bemötandet inom vården. Stor personalomsättning inom psykiatrin försämrar bemötandet uppger de intervjuade i studien. De önskar även bättre kommunikation från vårdpersonal om varför beslut tagits samt rättvist bemötande när de söker hjälp från den somatiska vården.³¹

²⁹ <https://www.lagtinget.ax/arenden/smartbehandlingen-vid-ahs-52724>

³⁰ Problematiken inom rehabiliteringsmottagningen vid Ålands hälso- och sjukvård, 2.3.2023, diariennr ÅLR 2023/2094

³¹ Psykiatripatienters upplevelser av bemötande inom hälso- och sjukvård på Åland, Ålands ombudsmannamyndighet, 2022

Intervjuade i rapporten *Upplevd diskriminering i det åländska samhället 2020* med funktionsnedsättning uppger att de upplever diskriminering då sjukvårdspersonalen inte tar personens symptom på allvar och när exempelvis läkare tar beslut utan att träffa personen i fråga.³² Rapporten *Tillitsstudie för Åland 2022* mätte hur högt förtroende ålänningar har till myndigheter samt även hur hög mellanmännisklig tillit ålänningar känner till varandra. Där framkom att den mellanmänniskliga tilliten är avsevärt lägre hos de svarande som skattat sin fysiska eller sin psykiska hälsa som dålig.³³

Svårt göra sig förstörd på svenska

Vård utanför Åland handlar till större delen om remitteringar till Åbo universitetscentralsjukhus (ÅUCS), till en mindre del till andra sjukhus i riket och till Akademiska sjukhuset i Uppsala. Ser man till perioden 2017-2021 har andelen vårddagar samt vårdbesök till riket ökat och andelen som remitteras till Sverige minskat.³⁴ I ÅHS bokslut för 2021 tas det upp att kontakterna med ÅUCS stärkts som förklaring till att ÅHS i första hand remitterar till sjukhus i riket.³⁵ Utöver starkare kontakter är kostnadsbesparingar också en möjlig förklaring.

Många ålänningar föredrar dock att få vård i Uppsala, det är kortare resväg än till Åbo men det som framför allt framkommer i uppgifter till förbundet är oron för att inte kunna göra sig förstörd på svenska. Även om man har rätt att få träffa en svenskspråkig läkare så kan det vara svårt att kommunicera på svenska med övrig personal om man inte kan finska. I ett utsatt läge när en patient är sjuk eller mår dåligt kan upplevelsen av att inte kunna kommunicera eller be om hjälp vara en stor stressfaktor.

Förbundets rekommendationer

- Lyssna till vad patienter med smärtproblematik själva önskar och se till att de får bästa möjliga vård på och utanför Åland.
- Trygga att patienter bemöts på ett respektfullt sätt inom psykiatrin och se till att den somatiska vården bemöter patienter med psykiatriska diagnoser på ett rättvist sätt.
- Patienter som remitteras till vårdinrättningar i riket ska kunna känna sig trygga med att kunna klara sig på svenska.

---

³² *Upplevd diskriminering i det åländska samhället 2020*, Ålands statistik- och utredningsbyrå, 2020:7

³³ *Tillitsstudie för Åland 2022*, Ålands statistik- och utredningsbyrå, 2020:6

³⁴ *Verksamhetsstatistik 2021*, Ålands hälso- och sjukvård

³⁵ *Ålands hälso- och sjukvård, Bokslut 2021*

Artikel 27 Arbete och sysselsättning

Artikel 27 säger att:

1. Personer med funktionsnedsättning ska ha samma möjligheter som andra att skaffa ett arbete. De ska ha lika lön för lika arbete, trygga arbetsförhållanden och möjlighet att utöva fackliga rättigheter som andra.
2. Ingen ska diskrimineras i arbetslivet på grund av sin funktionsnedsättning och arbetsplatser ska vara tillgängliga. Offentliga aktörer har ett särskilt ansvar att anställa personer med funktionsnedsättning.

Sysselsättningsstöd till arbetsgivare som anställer en person med funktionsnedsättning kan beviljas för två år, med möjlighet till förlängning. Under 2022 startade projektet *Sysselsättning för alla* för att utreda orsakerna till att vissa inte är i sysselsättning och hitta lösningar för att få fler i arbete. Från maj 2022 tog AMS i bruk en ny lagstiftad serviceprocess för arbetssökande som innebar fler möten med sin kontaktperson för de arbetssökande, förkortade karensstider och nya regler kring rättigheter och skyldigheter för den arbetssökande.³⁶ Angående lagförslaget har förbundet påpekat att funktionsnedsättning i sig inte är ett skäl att låta bli att införa skyldighet att söka arbete, men att varje situation måste bedömas individuellt. Det är även viktigt att handläggarna på AMS har kunskap om funktionsnedsättningar och att AMS digitala tjänster är tillgängliga för alla. De behöver även ta hänsyn till att vissa arbetssökande har svårigheter med att skriva jobbansökningar och förstå jobbansökningstexter.

I landskapsregeringens rapport till FN konstateras brister i samarbetet mellan myndigheter när det gäller personer som har svårt att få sysselsättning och att detta leder till ökat lidande för enskilda. Landskapsregeringen skriver att man har för avsikt att vidta lagstiftningsåtgärder angående servicesystemet i socialvården som stöder arbetslivsdelaktighet.³⁷ Det här är en målsättning som inte förverkligats enligt årsredovisningen från 2021.³⁸

Uppmanas söka pension vid 16 års ålder

Åländska barn med intellektuell funktionsnedsättning som inte klarar grundskolans krav kan fullgöra sin läroplikt i Träningsundervisningen. De flesta av dessa barn uppmanas söka sjukpension vid 16 års ålder, vilket inte borde vara ett givet alternativ. Det är även något intervjuade närstående påpekar i rapporten *Upplevd diskriminering i det åländska samhället 2020*.³⁹

³⁶ <https://www.ams.ax/nyheter/ny-serviceprocess-arbetssookande-fran-och-maj-2022>

³⁷ Ålands genomförande av FN konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Ålands landskapsregering, 2018

³⁸ Årsredovisning 2021, Ålands landskapsregering

³⁹ *Upplevd diskriminering i det åländska samhället 2020*, Ålands statistik- och utredningsbyrå, 2020:7

De intervjuade uppger även att bättre studievägledning i skolan och coachning för att komma in på arbetsmarknaden behövs för barn med intellektuell funktionsnedsättning. Den finländska intresseorganisationen FDUV uppger att enbart 2000 personer arbetar på den öppna arbetsmarknaden av de totalt 25 000 personer med intellektuell funktionsnedsättning i arbetsför ålder i Finland. Av dessa 2000 får bara 400-500 lön från sin arbetsgivare, övriga har någon typ av sysselsättningsstöd.

Svårt nå arbetsmarknaden efter sjukdom

Förbundets enkätundersökning visar att en stor del av de som svarat och är i arbetsför ålder upplevt diskriminering i arbetslivet, omkring en tredjedel av de tillfrågade. Det bör dock även sägas att över hälften av de som svarade på vår enkät var heltidspensionerade.

Rapporten *Upplevd diskriminering i det åländska samhället 2020* tar även upp diskriminering i arbetslivet och det framkommer att särskilt personer med psykiska funktionsnedsättningar upplever diskriminering på arbetsmarknaden. Personer som varit utan arbete på grund av sjukdom en längre tid har svårt att nå den åländska arbetsmarknaden. Det händer allt för ofta att personer med psykisk funktionsnedsättning blir långtidsarbetslösa hos AMS alternativt förväntas bli sjukpensionärer, enligt de intervjuade i rapporten.⁴¹

Fixtjänst övertas av KST

Fixtjänst startades av förbundet 1993 på uppdrag av landskapsregeringen som en verksamhet med målsättningen att skapa arbete till de som inte får det på den öppna arbetsmarknaden. Liknande arbetsplatser fanns inte i de åländska kommunerna då, men under åren har lagkraven ändrats och kommunernas skyldighet ökat. Kommunerna är skyldiga att erbjuda arbete för de ovannämnda, rehabiliterande verksamhet med målsättningen att komma ut på arbetsmarknaden, samt även dagverksamhet och meningsfull sysselsättning för de som inte omfattas av specialomsorgslagen. Sedan 2020 har förbundet drivit verksamheten på uppdrag av KST och under 2023 planeras verksamheten helt och hållet tas över av myndigheten.

Arbetstagare som får rehabiliterande handledning ska prioriteras enligt Fixtjänsts uppdrag, samtidigt är arbetstagare som inte rehabiliteras ofta resurskrävande och i behov av utökat stöd. På Fixtjänst uppger man att det är fler än det finns möjlighet att ta emot som behöver och önskar anställning där.

De arbetstagare vid Fixtjänst som har sjuk- eller förtidspension och inte är där i rehabiliterande syfte får sedan 2020 det som vardagligt kallas "flitpeng" vilket innebär 240 euro per månad vid arbete fem dagar/vecka. Före 2020 hade dessa arbetstagare timlön och ett flertal av dem upplever en försämrad ekonomisk situation.

---

⁴⁰ <https://fduv.fi/sv/paverkan/arbetemedlon/qaomarbete/>

⁴¹ *Upplevd diskriminering i det åländska samhället 2020*, Ålands statistik- och utredningsbyrå, 2020:7

Åländska politiker har uttalat att personer i sysselsättning behöver komma vidare till den öppna arbetsmarknaden.⁴² Det är mycket ovanligt att arbetstagare vid Fixtjänst tar det steget och får arbete på öppna arbetsmarknaden både inom det privata och offentliga.

Emmaus Åland har också stödarbetsplatser inom sin verksamhet där bland annat personer med funktionsnedsättning arbetar med stöd av handledning. De arbetar även med arbetsträning för personer som varit arbetslösa en längre tid i samarbete med AMS i första hand, men i samarbete med KST.

Fattas stöd för de med demenssjukdom

Personer som drabbas av en demenssjukdom hamnar ofta i en situation där de inte längre klarar kraven som ställs för att sköta sitt arbete. I vissa fall kan det leda till uppsägning eller oftare till sjukpension. Dessa personer, som nyligen fått en diagnos, har ofta arbetsförmåga och ett långt yrkesliv och kunnande bakom sig. De passar inte för den dagverksamhet som finns för personer med demenssjukdom och det fattas riktad sysselsättning eller stöd att vara kvar i sin tjänst för den här gruppen.

Krav på socialt ansvar

En uppdaterad version av *Handbok för offentlig upphandling för landskapet Åland* publicerades 2019 där man lyft fram möjligheten att ställa krav på socialt ansvar av leverantörer. Bland annat står att en myndighet har möjlighet att reservera deltagandet i upphandlingen till leverantörer vars syfte är att anpassa utsatta personer till samhället. Dessutom har den offentliga upphandlaren rätt att utesluta leverantörer som inte fullgör sina sociala eller arbetsrättsliga skyldigheter, exempelvis för att leverantören ska kunna ge ett lägre anbud.⁴³

Förbundets rekommendationer

- En del av bidraget till föreningar och verksamheter kunde öronmärkas för att understöda anställning av personer med funktionsnedsättning.
- Offentlig sektor bör ha högre krav på sig att anställa personer i behov av sysselsättning som inte kan ta jobb på öppna arbetsmarknaden.
- Stöd för att behålla och klara av sitt arbete behövs för personer som nyligen fått en demenssjukdomsdiagnos.
- Upphandlare bör i högre utsträckning använda sig av möjligheten att ställa krav på socialt ansvar av leverantörer. Det bör även följas upp i vilken mån den här möjligheten tas till vara i offentliga upphandlingar.

⁴² Detta diskuterades av representanter för flera partier under ÅHF:s valdebatt 7.3 2023

⁴³ Handbok om offentlig upphandling för landskapet Åland, Ålands landskapsregering, 2019

Artikel 28 - Tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Artikel 28 säger att:

1. Personer med funktionsnedsättning har rätt till tillfredsställande levnadsstandard vilket innebär: tillgång till tillräckligt med mat och kläder, lämplig bostad samt ständigt förbättrade levnadsvillkor.
2. Personer med funktionsnedsättning som saknar arbete ska få ekonomiskt stöd och institutionalisering ska undvikas. Det ska finnas service för behov till följd av funktionsnedsättningen samt sociala trygghetsprogram.

Finländsk statistik visar att färre hushåll på Åland lever i fattigdom jämfört med siffror för hela landet, utifrån THL:s indikator *Kommunens allmänna risk för fattigdom*.⁴⁴ Personer med funktionsnedsättning är en grupp som oftare än övriga befolkningen tvingas söka utkomststöd. I riket har det även konstaterats att familjer med barn som har en funktionsnedsättning oftare söker utkomststöd än andra familjer.⁴⁵ Det har inte gjorts någon utredning om de ekonomiska levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning på Åland sedan 2008. Det här är något som behöver åtgärdas, vilket även påtalas i landskapsregeringens funktionshinderspolitiska åtgärdsprogram.⁴⁶

Förbundets enkätundersökning visade att totalt 28 procent av de svarande upplevt fattigdom, det var dessutom dubbelt fler kvinnor än män.⁴⁷ När man jämför med de finska funktionshinderorganisationernas enkät som gick ut till hela Finland 2018 kan man se att det där var omkring 50 procent som upplevt fattigdom. Det är dock svårt att dra slutsatser utifrån detta eftersom underlaget i förbundets enkät var relativt litet.

De ekonomiska levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning behöver utredas

⁴⁴ www.sotkanet.fi

⁴⁵ FPA:s handikappbidrag för personer under 16 år i födelsekohorten födda 1997: Om bidragsbelopp och bakgrundsfaktorer, THL, 2019

⁴⁶ Ett tillgängligt Åland, Funktionshinderspolitiska åtgärdsprogrammet, Ålands landskapsregering, 2022

⁴⁷ Se närmare under Artikel 6, s 13.

Hälsoproblematik bland de som får utkomststöd

I rapporten *De särskilt utsatta och utkomststödet på Åland* intervjuas personer verksamma inom den åländska socialvården. De intervjuade uppger att det ofta är svårt för deras klienter med utkomststöd att få plats i arbetsprövning och att den öppna arbetsmarknaden är ovillig att ta emot deras klienter som inte har kapacitet för heltidsjobb på grund av den handledning som behövs bland annat. Resurser till privata arbetsgivare för exempelvis coaching behövs enligt dem.

En stor del av de som lever i ekonomisk utsatthet och får utkomststöd har arbetslöshet som en bakomliggande faktor, det gäller särskilt de som har hälsoproblematik men samtidigt inte är berättigade till sjukdagpenning eller rehabiliteringsstöd, enligt de intervjuade. De uppger att många av deras klienter som är långtidssjuka har neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. De påpekar även att hälsoproblem ofta är startpunkten till det som leder till att en klient behöver utkomststöd.

Förbundets rekommendationer

- Utred den ekonomiska situationen för personer med funktionsnedsättning.
- Utveckla flexibla arbetslösningar för personer med funktionsnedsättning.
- Utveckla arbetsförmedlingen för att möjliggöra ett flexibelt och kontinuerligt individanpassat stöd i arbete. Stödet bör inte avbrytas när personen blivit anställd.

---

⁴⁸ De särskilt utsatta och utkomststödet på Åland, Åsub, 2021

Slutord

Alternativrapporten visar att det finns stora strukturella hinder när det gäller tillgängligheten till offentliga platser och verksamheter på Åland. Situationen är densamma i både stad och landsbygd. Arbetet med att tillgänglighetsanpassa det åländska samhället tillsammans med experter och organisationer som företräder personer med funktionsnedsättning behöver utvecklas och förbättras.

Det är viktigt att arbeta för förbättrad psykisk hälsa och motarbeta mobbning och diskriminering på grund av funktionsnedsättning i skolan och arbetslivet. Att barn lider av psykisk ohälsa redan under skoltiden påverkar deras möjligheter till sysselsättning och självständigt liv även som unga vuxna. Barn och unga med funktionsnedsättning i behov av stöd i skolan bör ha ökade möjligheter till en mångsidig utbildning, även på gymnasialnivå. De behöver också utökat stöd i övergången från skola till arbetsliv. Personer med funktionsnedsättning som inte kan leva upp till den öppna arbetsmarknadens höga krav saknar tillräckliga möjligheter till andra former av sysselsättning, och arbetslöshet leder i sin tur ofta till ekonomisk utsatthet.

Tanken med en samlad socialtjänst är rättvisare service för klienter genom att servicenivån inte påverkas av vilken kommun klienterna är bosatta i. Samtidigt finns det områden inom Kommunernas socialtjänst som behöver förbättras ytterligare. Handläggningstider upplevs som långa och dessutom har brister i serviceplaner och i kommunikationen mellan olika berörda parter uppmärksammats.

Det förekommer fortfarande fördomar mot personer med funktionsnedsättning. Hela samhället behöver systematiskt motarbeta dessa fördomar för att möjliggöra likabehandling och icke-diskriminering. Tillsammans med sina medlemsföreningar fortsätter förbundet sitt aktiva arbete för främjandet av mänskliga rättigheter på Åland, i syfte att skapa ett samhälle för alla.

